

Melisa Forić

Sarajevski atentat

Ključno pitanje

Treba li atentat u Sarajevu smatrati herojskim činom ili zločinom? Može li se atentat opravdati patriotskim razlozima? Kakva vrsta spomenika treba da obilježava sarajevski atentat?

Tema

Modul govori o sarajevskom atentatu, događaju koji je obilježio početak Prvog svjetskog rata i koji se pominje širom Evrope. Glavna kontroverza ove teme je što je drugačije prikazana u udžbenicima u regionu i unutar same BiH.

Za neke od njih, atentatori su prikazani kao heroji, a za ostale prikazani su kao teroristi koji su inicirali krize koje su dovele do rata.

Ishodi učenja:

- Učiti o sarajevskom atentatu, njegovim uzrocima i posljedicama, na osnovu različitih perspektiva.
 - Sposobnost postavljanja jasnih istorijskih pitanja; kritička upotreba istorijskih izvora, istorijskih tumačenja (interpretacija) i perspektiva ! neki su od ključnih elemenata za razumijevanje pojedinih aspekata sarajevskog atentata.
 - Učenici će ocijeniti istorijske izvore u smislu pouzdanosti i različitosti perspektive.
 - Učenici će razviti vještine empatije.
-

Ciljevi:

Cilj ove radionice je da se stekne multiperspektivni uvid u datu temu, da se vidi mišljenje atentatora i stav vlade. Učenici bi trebalo da nešto više nauče o idejama koje su navele atentatore na taj čin i da vide kakve su bile posljedice tog. Cilj radionice je da otvori pitanja o djelima počinjenim u ime patriotizma i o njihovoj opravdanosti. Može se primijeniti na savremene teme koje se tiču terorističkih napada širom svijeta.

Uputstva za predavača:

Prvi dio radionice sprovodi se kao simulacija suđenja.
Razred treba podijeliti u tri grupe:

1. Tužilaštvo
2. Odbrana
3. Porota

Nastavnik će biti u ulozi sudije.

Porota treba da bude veća grupa učenika (polu razreda) jer ova grupa dobija na uvid sve izvore I i II grupe.

Aktivnost 1:

Riječ Sudije – na početku časa nastavnik (Sudija) daje uvod u temu, predstavljajući osnovne činjenice: šta, đe i kada. Nastavnik koristi uvodni tekst i izvore za uvodni dio ! 15 minuta.

Aktivnost 2:

Paralelni rad u grupama – svaka od tri grupe dobija svoju grupu izvora. I grupa (Tužilaštvo) i II grupa (Odbrana) moraju kritički da analiziraju izvore, da nađu argumente, da odgovore na ključno pitanje sa svog stanovišta i da organizuju svoje izlaganje, kao tužilaštvo, odnosno, odbrana. III grupa (Porota) će dobiti izmiješane izvore Grupa 1 i 2, sa zadatkom da ih pregleda i sortira prema vlastitom nahođenju ! koji od izvora bi pripadali tužilaštvu, a koje bi koristila odbrana ! 25 min.

Aktivnost 3:

Izlaganja grupa –I i II grupa izlažu svoje mišljenje i zaključke na osnovu argumenata zasnovanih na analiziranim izvorima. Grupe moraju izložiti svoj odgovor na ključno pitanje. Grupa 3 mora pažljivo da prati izlaganja kako bi mogla da ocijeni koja je grupa uradila bolju analizu, argumentaciju i izlaganje, i koja je grupa bolje iskoristila svoje izvore.

Na osnovu izloženog, porota će donijeti odluku i predstaviti je (konačna presuda). Porota bi svoje izlaganje i mišljenje trebalo da zasniva na izlaganjima koja je čula, a svi izvori koji su dati Poroti služe joj da zaključi koja je strana (Tužilaštvo ili Odbrana) imala bolje izlaganje, te da donese presudu – odgovor na ključno pitanje.

3 x 15 minuta (Tužilaštvo 15 minuta; Odbrana 15 minuta; Porota 15 minuta).

Aktivnost 4:

Zaključak i diskusija – nastavnik i učenici će dati završne zaključke o pitanju atentata, njegovim širim posljedicama i uticaju.

Radna aktivnost – 2. dio

Aktivnost 1:

Učenici dobijaju izvore o podizanju i uklanjanju spomenika na mjestu atentata kroz 20. vijek. Za domaći zadatak učenici moraju analizirati izvore i dati elaborat prijedloga sa konkretnim argumentima zasnovanim na izvorima, o spomeniku koji bi trebalo danas da obilježava mjesto atentata u Sarajevu.

Aktivnost 2:

Izlaganje prijedloga i rješenja za spomenik na mjestu atentata u Sarajevu, sa argumentacijom.

Aktivnost 3:

Diskutovanje o različitim prijedlozima i ulozi spomenika u svakodnevnom životu.

Radionica, dio 1.

Riječ sudije:

Na početku časa sudija (nastavnik) daje učenicima uvod – kontekstualizaciju teme, glavne činjenice: kada, šta, đe i ko (na osnovu sljedećih izvora).

90
minuta

Riječ sudije

Na početku časa sudija (nastavnik) daje učenicima uvod – kontekstualizaciju o temi, glavne činjenice: kada, šta, gdje i kako (na osnovu sljedećih izvora).

Uvod

Nakon aneksione krize izazvane pripajanjem teritorija Bosne i Hercegovine Austrogarskoj (1908! 1909) i balkanskih ratova (1912! 1913) posebno se zaoštio odnos između Srbije i Crne Gore s jedne i Austrougarske s druge strane.

Austrougarska je aneksiom Bosne i Hercegovine prodrla duboko na Balkan graničeći se sa Srbijom koja je spomenutim balkanskim ratovima znatno uvećala svoju teritoriju. Dešavanja na Balkanu tih godina pomno su pratili međunarodne svjetske sile, u zaoštrenoj borbi za podjelu svijeta, među kojima su prednjačile Austrougarska, Njemačka i Italija s jedne i Francuska, Velika Britanija i Rusija sa druge strane, uključujući se diplomatskim intervencijama i spremajući se za mogući oružani sukob.

Istovremeno s ovim dešavanjima u južnoslovenskim zemljama, jačaju pokreti omladine koji prvenstveno zastupaju ideju jugoslovenstva s ciljem da sruše Habsburšku monarhiju i ujedine sve Južne Slovence u zajedničku državu pod vođstvom Srbije.

Rad omladine odvijao se putem kružoka i tajnih organizacija, a oružje djelovanja su često bili i atentati na viđenije predstavnike vlasti Monarhije. U uslovima zaoštrenih odnosa Austrougarska monarhija kao demonstraciju svoje sile na Balkanu u ljeto 1914. godine organizuje vojne manevre koje lično predvodi prijestolonasljednik vojvoda Franc Ferdinand. Tokom posjete Franca Ferdinanda Sarajevu 28. 06. 1914. godine članovi omladinske organizacije *Mlada Bosna* u kojoj su bili Gavrilo Princip, Nedeljko Čabrinović, Trifko Grabež, Vaso Čubrilović, Cvjetko Popović, Muhamed Mehmedbašić, Danilo Ilić i drugi, organizovali su i izvršili atentat na prijestolonasljednika, pritom ubivši njega i njegovu suprugu Sofiju.

Za ovaj događaj Austrougarska je okrivila Srbiju, a nedugo zatim objavila joj je i rat. Nakon toga uslijedilo je uključivanje i objava rata od strane drugih evropskih zemalja. Iskra nastala izvršenim atentatom upalila je veliku vatru Prvog svjetskog rata. U historiografiji su sarajevski atentata i umiješanost Srbije različito prikazivani, a čin atentata je nerijetko opravdavan činom herojstva omladinske organizacije *Mlada Bosna* koja se željela osloboditi tuđinske vlasti. Gavrilo Princip i drugi atentatori za jedne su bili heroji, a za druge kriminalci čiji je čin oštro osuđivan.

Izvor 1**Karta Austrougarske monarhije sa Bosnom, kao posebnim dijelom monarhije.**

Radionica, dio 1.

Rad u grupama

I grupa – Tužilaštvo Glavni zadatak:

Na osnovu izvora iz austrijske, bosanskohercegovačke i međunarodne štampe, vladinih dokumenata naći argumente za odgovor na pitanje zašto na atentat u Sarajevu treba gledati kao na zločin, kritički analizirati i pripremiti prezentaciju.

Dokaz 1

Zvanične fotografije vladinog albuma programa posjete

Sarajevo Museum, Sarajevo during the Austro-Hungarian Monarchy 1914-1918, Display presentation, photo by author

Zadaci uz izvore:

1. Poređaj po redosljedu fotografije u svrhu rekonstrukcije događaja.
2. Analiziraj što je na njima prikazano i kakva atmosfera vlada u trenutku kada su slikane.

Dokaz 2

Članak iz dnevnih novina Zemaljske vlade, koje su izlazile u Sarajevu u vrijeme Austrougarske monarhije o posjeti Franca Ferdinanda Sarajevu.

(...) Generalni nadzornik cjelokupne austrougarske vojske prijestolonasljednik nadvojvoda Franjo Ferdinand dolazi danas u Bosnu i Hercegovinu. Prijestolonasljednik nadvojvoda Franjo Ferdinand budnim okom prati ovaj razvoj BiH i On im dolazi u posjete ne samo po nužnosti, već i zato što ih je srcem zavolio. Da to i vidno dokaže, dolazi ovamo ne sam, već sa Svojom suprugom vojvotkijom Sofijom.

Jeka radosti i veselja širi se Bosnom i Hercegovinom i narod se sprema da upotrijebi sretnu zgodu, da svojim dinastičkim patriotskim osjećajima dade vidna izraza. I ovom Mu zgodom cio narod Bosne i Hercegovine, bez razlike, srcem punim radosti i oduševljenja kliče najoduševljenije: Dobro i sretno nam došao, nadvojvodo prijestolonasljedniče!

Sarajevski list (Dobro nam došao), br. 127, 25.juni 1914 – 12. juni (Povjesni arhiv Sarajevo)

Zadatak uz izvore:

Analiziraj s kakvim osjećajima narod dočekuje prijestolonasljednika?

Dokaz 3

Naslovne strane stranih novina

Vojvoda Franc Ferdinand i njegova supruga Vojvotkinja od Hohenberga ubijeni tokom vožnje ulicama Sarajeva, Bosna.

Domenica del Corriere (italijanski sedmični list)

<http://blog.postcardgallery.net/i/pics/nyh-06-29-1914-saraevo-assassination.jpg> (New York Herald, New York daily paper published in the period 1835 to 1924), downloaded on 2 June 2013

<http://previews.agefotostock.com/previewimage/bajaage/510b7d637895591db19d6200dd4aa0f2/DAE-11319783.jpg> downloaded on 27 Feb. 2012)

Katastrofa u Sarajevu. Atentat na nadvojvodu Franca Ferdinand i Vojvotkinju od Hohenberga. Sa bombom i brovingom. Prijestolonasljednik i njegova supruga ubijeni. Dva atentata. (...) Atentatori uhapšeni. Povratak cara.

Nasljednik austrijskog prijestolja je ubijen sa svojom ženom od strane bosanske omladine koja se htjela osvetiti zbog oduzimanja zemlje.

:/ / - /2009/11/16/96/ 70 86700 4437 45762133 62765 5 2 J 2013)

N T (A 1851), 29 J 1914, I , :// - - //7B/ 4992F9D19CEEE63507ADD6D4C2BE2. 2 J 2013

Pitanja uz izvore:

1. Kako je prenesena vijest u stranim novinama?
2. Zašto je ova vijest izazvala ovakvu pažnju i interes širom svijeta?

Dokaz 4

Izvodi iz članaka stranih novina

POLITISCHE CORRESPONDENZ (Beč)
DIE ERMORDUNG DER HRONFOLGERS UND SEINER
GEMAHLIN ! broj 11610 od 30. juna 1914.

Ova novinska agencija objavljuje šta su bečki listovi pisali drugog dana po atentatu.

Neue freie Presse: Atentat je bio balkansko ubistvo, djelo krvožednosti, slično divljem kasapljenju. Ali ako ovaj atentat treba da znači da će naši vladaoci i nasljednici prijestola uvijek ovako biti u Sarajevu dočekani, onda jedini odgovor može biti: 'Ovdje smo i ovdje ostajemo'. Svi poglavari država moraju misliti o miru, ali ne smiju dopustiti da se balkanska zaraza dalje širi, jer su zločini zarazni.

Die Zeit: Teška šenka pada na Srbiju. Njoj se sada pružila velika plemenita prilika da učini dobro za sebe i za druge, pa i za svoje suplemenike u našoj Monarhiji. Ona treba da iskoristi ovu priliku. Iza prostačkog srpskog djela u Sarajevu treba da dođe otmeno srpsko protivdjelo u Beogradu.

Nikola Đ. Trišić, Sarajevski atentat u svjetlu bibliografskih podataka, Veselin Masleša, Sarajevo 1980, 21.

Pitanja uz izvore:

1. Kako je ovaj događaj predstavljen u stranim novinama?
2. Zašto je ovaj događaj izazvao toliko pažnje u javnosti širom svijeta?

Dokaz 6

Glas historiografije – istorija atentata

Žerajić je pucao na zemaljskog poglavara Bosne i Hercegovine generala Varešanina da bi vrhovima Austrougarske monarhije stavio na znanje da omladina u otvaranju Sabora prozire njihove namjere (...).

Luka Jukić pokušao je (08. 06. 1912) atentat na kraljevskog komesara Slavka Cuvaja, da bi vladajućoj mađarskoj džentriji izrazio stav nacionalne omladine da Hrvatska nije ugarska, već svoja — hrvatska.

U opredjeljenju pripadnika jugoslavenskog nacionalno-revolucionarnog pokreta, u prvom redu *Mlade Bosne*, za atentate kao metod borbe protiv tuđinske vlasti, nacionalno oslobođenje i ujedinjenje, djelovale su ne samo određene političke i društvene prilike nego i duhovni, kulturno-politički uticaji, bez kojih se ne može objasniti njihova moralna i intelektualna fizionomija, njihov istorijski lik.

Enver Redžić, Omladinski pokret I sarajevski atentat, Prilozi za istoriju BiH, Posebna izdanja ANUBiH, LXXIX, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 17. Sarajevo 1987, 318-319.

Pitanja uz izvore:

1. Zašto su ranije organizovani atentati?
2. Koji je bio njihov cilj?

Dokaz 5

Članak iz dnevnih novina Zemaljske vlade koje su izlazile u Sarajevu u vrijeme Austrougarske monarhije o atentatu na Franju Ferdinanda.

Bili su to dani veselja, dani oduševljenja. Ko ih se ne sjeća? (...) Narod ih je radostan primio jer je ta posjeta odlikovanje, pozdravljao ih je kada su se iznenada pojavili u Sarajevu, jer se je oduševljavao gledajući oči u oči svoga budućeg vladara.

(...) I napokon je došao zadnji dan njihova boravka u Sarajevu – i odjednom se čaša radosti do vrha napunila najgorčom žuči. I radost i veselje iznenada se naglo rasplinu pod dojmom strahovitoga, bogumrskoga čina kojemu padoše žrtvom dragocjeni život nadvojvode prestolonasljednika Franje Ferdinanda i vojvotkinje Sofije Hohenburške. (...) Usred srca danas duboko ražalošćene Bosne leži mrtvo tijelo naše nade i ponosa sve Habsburške monarhije.

Dokaz 7

Zvanični dokument o nacionalističko-revolucionarnoj omladinskoj organizaciji u Sarajevu

Prepis Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu, Broj 5544 Pres, Sarajevo, 9. jula 1914.

Postojanje jedne nacionalističko-revolucionarne organizacije u Sarajevu.

Unazad nekog vremena, po svoj prilici ne prije čitave godine, postoji u Sarajevu pod imenom koje naivno zvuči „Srpsko-hrvatska nacionalistička omladina“, omladinska organizacija. Ova organizacija nema nekog čvrstog vida, nego je to na prvom mjestu organizacija đaka Učiteljske škole, zatim srednjoškolaca, a ima i nekolicina omladinaca iz trgovačkog i zanatliškog staleža.

Ona nema posebnih pravila ni vlastitog lokala. Glavnu osnovu njene djelatnosti čine statuti zloglasnog „Narodnog ujedinjenja“ ili također „Narodnog jedinstva“ iz Beograda kome je, u svoje vrijeme, pripadao također i atentator Žerajić. Svrha i zadatak ove organizacije je da se sva omladina slovenskog Juga vaspita u jedinstvenom duhu i organizuje u smislu jedne u svakom pogledu ujedinjene jugoslovenske države pod vrhovnim srpskim gospodstvom, dakle izrazito otcjepljenje od habzburškog prijestola („Od nesnosnog habzburškog jarma“). Centri ovoga pokreta su Beograd, Zagreb, Ljubljana i Sarajevo, a u svima sjedištima srednjih škola trebalo bi da budu postepeno obrazovane podružnice.

V. B. č. ć. M. B. , S. 1954.

Dokaz 8

Slika suđenja

Muzej Sarajevo, Sarajevo u Austro-Ugarskoj 1914-1918

Pitanja uz izvor:

1. Pronađi u izvoru ocjene vlasti o ulozi i idejama omladinskog pokreta i njegove povezanosti sa atentatom?

Pitanja uz izvore:

1. Analiziraj sliku atentatora na suđenju?
2. Kakve emocije možeš prepoznati na njihovim licima?

Dokaz 9

Novinski članak: Šećanje na rezultate istrage

Memoar o ishodu istrage u Sarajevu glasi:

Istraga koju je sud u Sarajevu vodio nad Gavrilom Principom i drugovima zbog izvršenog zločina 15. juna ove godine i zbog saučešništva u njemu dosad je utvrdila ovo:

1. Plan da se nadvojvoda Franc Ferdinand ubije za vreme svog bavljenja u Sarajevu, spremili su u Beogradu Gavrilo Princip, Nedeljko Čabrinović i Trifko Grabež uz pomoć majora Voje Tankosića.
2. Šest bombi i četiri brauning revolvera sa municijom kojima su se zločinci poslužili kao oruđem, nabavili su i dali Principu, Čabrinoviću i Grabežu, u Beogradu, neki Milan Ciganović i major Tankosić.
3. Bombe su ručne granate koje su iz depoa oružja srpske vojske u Kragujevcu.
4. Da se obezbedi uspeh atentata poučavao je Ciganović Principa, Čabrinovića i Grabeža u rukovanju granatama i upućivao u jednoj šumi pored strelišta topčiderskog Principa i Grabeža u gađanju iz brauning revolvera.
5. Da bi Principu, Čabrinoviću i Grabežu omogućio prelazak preko bosanskohercegovačke granice i da bi omogućio krijumčarenje njihovog oružja, Ciganović je organizovao ceo jedan tajni sistem prevođenja. Ulazak zločinaca sa njihovim oružjem u Bosnu i Hercegovinu izvele su pogranične vlasti Šapca (Rade Popović) i Loznice, kao i carinski službenik Radivoj Grbić iz Loznice uz pomoć više drugih lica.

Politika, br. 3769, 12. 07. 1914.

Rad u grupama

Glavni zadatak:

II grupa – Odbrana će dobiti izvore iz programskih dokumenata omladinske organizacije i njihove ideologije, članke iz srbijanske i međunarodne štampe, pisama i lična dokumenta atentatora. Zadatak je da kritički analizirajući nađu argumente za odgovor na pitanje može li se atentat u Sarajevu smatrati herojskim činom opravdanim patriotskim razlozima, te da pripreme argumente za izlaganje odbrane.

Dokaz 1

Pismo-letak Mlada Bosna, koji definiše program pokreta

MLADA BOSNA

Bosna je stara srpska zemlja. Po svojoj psihologiji, kulturi, celom životu. Pet vekova ropstva ostavili su dubok utisak na njenoj duši. Ona je primala udarce, bila ubijana, padala i klecala, uvek noseći u sebi neku veliku veru, neki veliki, topli instinkt.

Posle muka i padanja osvežavana je svojim srcem, opet počinjala živeti, ćutljiva, spora i zakopčana. Njena istorija poslednjih sto godina puna je prosipanja krvi, vatre i dima. Dok su delovi našeg naroda u drugim krajevima ulazili u kulturu, odbijajući od sebe one mnogobrojne varvarske prinose ropstva, mi smo bili bičevani, ostali primitivni, neizrađeni i goli. (...)

Mladi bosanski pokret za obnovu svoje zemlje mora se temeljiti na dubokoj, ogromnoj ljubavi prema narodu i velikoj tvoračkoj veri u samog sebe. Nikakva sila ne sme tu ljubav ugasiti i nikakva nevolja tu veru poljuljati. Tako, sporim i malim radom izvršiće se najveći proces u životu naroda, oslobođenje njegovo iz tamnice i dizanje njegovo do duhovne slobode i moralne nezavisnosti. Naša mlada zemlja, izlomljena i napačena, ropska i puna mraka, može jedino poći tim putem. U stanju duhovnih i ekonomskih kriza, ona se penje novom suncu, nosi novu veru i stvara novi život. Ono što joj se daje samo je mali prinos njenoj obnovi, njenom velikom Vaskrsu koji dolazi (...).

Vladimir Gaćinović, *Calendar Prosvjeta, Sarajevo, 1911, 92-94*, in: V. Bogičević, *Mlada Bosna, pisma i Prilozi, Sarajevo 1954*.

Zadatak uz izvor:

U tekstu pronađi za šta su se zalagali i čime su bili vođeni pripadnici Mlade Bosne.

Dokaz 2

Stenogram izjave Gavrila Principa o njegovim političkim uvjerenjima.

Gavrilo Princip o svojim političkim stremljenjima i stremljenjima Mlade Bosne

Ideal mladosti: Jedinstvo jugoslovenskih naroda Srba, Hrvata i Slovenaca, ali ne pod Austrijom. U nekoj državnoj formi, u republici ili tako. Mislio je da će izbiti revolucija ako Austrija zapadne u težak položaj. Ali za takvu revoluciju mora se spremiti teren, stvoriti raspoloženje. Već i pre je bilo atentata, atentatori su bili heroji za našu omladinu. Nije mislio da postane heroj. Hteo je samo da umre za svoju ideju. (...)

Dr Martin Papenhajm; *Princip o sebi, Zagreb 1926*), in: V. Bogičević, *Mlada Bosna, pisma i Prilozi, Sarajevo 1954, 464-465*.

Zadatak uz izvor:

U tekstu pronađi za šta su se zalagali i čime su bili vođeni pripadnici Mlade Bosne.

Dokaz 3

Pamflet podržavaoca atentatora

Ljubimo heroje naše: Jukića, Žerajića, Dojčića, Čabrinju, Planinščaka, Principa jer su oni proroci nacije, jer su oni nacija! Sinovi jedne Jugoslavije! Zar ne osećate sinovi jedne Jugoslavije, da u krvi leži naš život i da je atentat bog bogova Nacije, jer on dokazuje da živi Mlada Bosna. Da živi elemenat kojeg pritišće nesnosni balast imperijalistički, da živi elemenat koji je gotov da gine! U krvi je život rase, u krvi je bog Nacije! Smrt je prethodila Vaskrsu! Atentat je Vaskrs Nacije. Smrt stotine sinova Jugoslavije dokaz je Markove dinamike njegove, a smrt dvojice heroja njenih Vaskrs je naših srca. O svetli, o veliki, sinovi proroci Jugoslavije!

V. Bogičević, *Mlada Bosna, Sarajevo 1954*.

Pitanje uz izvor:

Koji se argumenti za odbranu mogu izvući iz navedenih tekstova?

Dokaz 4

Stenogram svjedočenja Gavrila Principa

Gavrilo Princip

Pr.: Kojega ste mišljenja?

Op.: Ja sam nacionalista jugoslovenski i težim za ujedinjenjem Jugoslovena u koju bilo državnu formu, da se oslobode od Austrije (69).

Pr.: Kakvo je bilo mišljenje o Austriji u vašim krugovima?

Op.: Bilo je mišljenje da je Austrija zlo u našem narodu, kao što faktično i jest i da nije potrebna (70).

Pr.: Kakvo je bilo mišljenje što se tiče Srbije, da li bi za Bosnu bilo korisno da se pripoji Srbiji?

Op.: Bilo je mišljenje da se ujedine Jugosloveni. Razumije se, Srbija kao slobodni dio Jugoslovena imala bi moralnu dužnost da pomogne tom ujedinjenju, da bude kao što je bio Piemont u Italiji (70).

Pr.: Kakvog je mišljenja bio Ilić u političkom pogledu?

Op.: On je nacionalista kao i ja, Jugosloven.

Pr.: Dakle, istog mišljenja kao i vi?

Op.: Jest, da se imadu ujediniti Jugosloveni.

Pr.: Pod Austrijom?

Op.: Bože sačuvaj. Ja nisam bio za dinastije. Tako daleko nismo išli, nego smo mislili: ujedinjenje, pa kako budu prilike (81).

Branitelj dr Premužić: Da li Vi vjerujete u Boga ili ste ateista?

Op.: Ateista (105)

Bilješke iz stenograma sa procesa protiv zavjerenika u Sarajevskom atentatu 1914 g.) DAS, akv. br. 828. u: V. Bogičević, Mlada Bosna, Sarajevo 1954..

Pitanje uz izvor:

Koje ideje i ošućanja preovladavaju u odgovorima Gavrila Principa u stenografskim bilješkama?

Dokaz 5

Stenogram svjedočenja Nedeljka Čabrinovića

Nedeljko Čabrinović

Pr.: Jeste li bili kad nacionalista?

Op.: Jesam, ali sam zadržao svoje anarhističke ideje.

Pr.: Da li su drugi bili takvi?

Op.: Drugi su bili radikalni nacionaliste.

Pr.: Šta to znači radikalni nacionalista?

Op.: Ujedinjenje svih Srba pod jednom krunom. Uspostava starog Dušanovog carstva.

Pr.: Pod Austrijom?

Op.: Ne.

Pr.: Koj je bila težnja da se to oživotvori?

Op.: Rat protiv Austrije radi otrgnuća Bosne i Hercegovine, Srijema i Banata.

Pr.: A vi ste se slagali s njihovim nazorima?

Op.: Moj ideal bio je jedna jugoslovenska republika, uopće slovenska republika,

Pr.: Kako vi mislite da se to može oživotvoriti?

Op.: To je nemoguće legalnim načinom.

Pr.: Kako to može biti, u Srbiji ima jedna dinastija, je li obljubljena?

Op.: Jest.

Pr.: Kako si vi dakle to predstavljate?

Op.: Mislim da bi se to moglo postići organizacijom kao što ju je proveo Macini u Italiji. Ali pošto su Srbijanci i svi oni među kojima sam se kretao, imali za ideal otrgnuće Bosne od Austrije, a pripojenje Srbiji, to smo se u tom mogli slagati. Samo smo se razdvajali u tom što su oni pristaše dinastije pod krunom Karađorđevića, a ja sam do kraja ostao dosljedan anarhističkim idejama.

Mogao sam se promijeniti samo utoliko, da bih njima kao neki kompromis dozvolio da ta dinastija, ili ako je moguće sam kralj Petar dok je živ ostane kralj, ali poslije njegove smrti da nastane jugoslovenska republika (27, 28).

Pr.: Kakvu ti vjeru imaš, jesi li deista ili ateista?

Op.: Ateista (39)

Bilješke iz stenograma sa procesa protiv zavjerenika u Sarajevskom atentatu 1914 g.) DAS, akv. br. 828. u: V. Bogičević, Mlada Bosna, Sarajevo 1954.

Pitanje uz izvor:

Što o ciljevima i vlastitim ošućanjima govori Nedeljko Čabrinović u stenografskim bilješkama?

Dokaz 6

Članak iz Politike

Krvav sarajevski događaj načinio je u Beogradu dubok utisak u svim slojevima društva. Taj utisak utoliko je dublji, što svi mi iz iskustva znamo da će kao odgovor na ovo krvavo delo doći čitav niz nezgoda za naš narod u Austrougarskoj monarhiji. (...)

(...) Po svom starom običaju, bečka štampa udariće sad opet optužbe protiv srpskog naroda i Srbije. Srpski narod biće kriv zato što su atentatori Čabrinović i Princip Srbi po narodnosti. Srbija će biti kriva zato što je jedan od tih atentatora, kako telegrami iz Sarajeva javljaju, izjavio na saslušanju da je ranije bio u Beogradu. A i jedna i druga optužba apsurdna je. Niti ceo narod može biti odgovoran za delo jednog ili dvojice pojedinaca, niti Srbija može biti odgovorna za dela nekog čoveka, zato što je on živeo u Srbiji. (...)

Politika, br. 3744, 17. lipnja 1914.

Narodna biblioteka Srbije, On line katalog

Suđenje u Sarajevu

Otpočeo je pretes Principu, Čabrinoviću i drugovima zbog ubistva Franje Ferdinanda i njegove žene. Državni tužilac sarajevskog suda optužuje Principa i još dvadeset dvojicu njegovih drugova za veleizdaju, dva ubistva sa predumišljajem. Pored njih, druga trojica optuženi su za saučesništvo u prikriivanju oružja koje je nabavljeno da bi se njime izvršili atentati. U optužbi se izlaže postupak zavere skovane u Beogradu od članova Narodne odbrane i opisuje putovanje zaverenika i krijumčarenje oružja u Bosnu, način na koji su zaverenici uspeli da pribave saučesnike u Sarajevu i druge pojedinosti oko atentata. Izlažući motive atentata koji je politički događaj prvoga reda, optužba opisuje i redentističku rovenja velikosrpskih krugova u Beogradu koji dopiru do samoga dvora i sistematski rad protiv Austrougarskei habsburške dinastije u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni, rad kojem je jedini cilj da se Austrougarskoj monarhiji otmu Hrvatska, Dalmacija, Istra, Bosna, Hercegovina i provincije južne Ugarske, naseljene Srbima i da se te zemlje prisajedine Srbiji. Zaverenici Princip i Čabrinović priznali su, kako se tvrdi u jednom telegramu iz Sarajeva, da su bili inspirisani mržnjom prema Monarhiji i velikosrpskim nacionalističkim osećajima koji teže ujedinjenju svih Jugoslovena, uništenju Austrougarske i stvaranju velikog srpskog carstva. Radi toga, oni su napravili plan za atentat na život nadvojvode Franca Ferdinanda, plan koji su i ostvarili.

Politika, br. 3842, 6. 10. 1914,

Narodna biblioteka Srbije, On line katalog

Svi plaču

Jedna sudska scena udešena po bečkom žanru.

Beč, 15. oktobra (zadocnio)

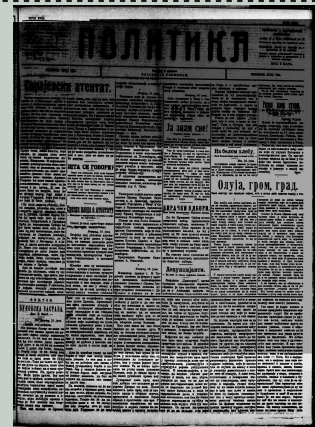
Na kraju sarajevskog pretresa Čabrinović je završio svoj iskaz ovim riječima:

Zaista nismo znali da je pokojnik otac, da ima dece tek smo ovde čuli. Potreseni smo do dna duše njegovim poslednjim rečima koje je izgovorio svojoj ženi: Ne umri! Živi za svoju decu (čitava dvorana plače). Može biti da sam zlikovac, ubica. Radite sa mnom šta znate: ali zaklinjem se Bogom, samo želim da stari car, da deca, u svojim dušama oprostite zato što smo mi zgrešili prema njima. Vi sudije pošaljite nas odmah u smrt. Nismo obični zlikovci, samo smo zavedeni mladići. Dalje nije mogao govoriti od plača. Zatim se predsednik obrnuo optuženicima i upitao: Želi li još ko da govori? Čvrsto i odlučno ustao je tada Gavrilo Princip (...), rumen od uzbuđenja, ali tako pribran, da se vidi kako vlada svom snagom svojom, glas mu je energičani izjavljuje:

Podsticaja sa strane u ovom atentatu nije bilo. Kad Čabrinović ovde drukčije govori on laže, a laže i državni tužilac koji to hoće da dokaže. Nas niko nije najmio! Voleli smo svoj narod, poznavali smo prilike u kojima je, znali smo dobro za sve njegove jade! To je istina.

Politika 3850, 14. 10. 1914.

Narodna biblioteka Srbije, On line katalog

Pitanja uz izvor:

1. Kako srbijanska štampa izveštava o atentatorima i njihovom suđenju?
2. Koji se argumenti za odbranu mogu izvući iz navedenih tekstova?
3. Kako se može objasniti razlog zašto je slika Gavrila Principa jedina objavljena slika u novinama *Politika* u 1914. godini?

Kakva vrsta spomenika treba da obilježava sarajevski atentat?

Učenici dobijaju izvore o postavljanju i uklanjanju spomenika sa mjesta atentata kroz 20. vijek. Za domaći zadatak učenici moraju analizirati izvore i dati elaborat prijedloga sa konkretnim argumentima zasnovanim na izvorima, o spomeniku koji bi trebalo danas da obilježava mjesto atentata u Sarajevu.

Domaći zadatak: **Analizirati i pripremiti prijedlog spomenika koji bi trebalo da obilježava mjesto sarajevskog atentata danas.**

Uvod

Događaji koji su obilježili određene trenutke istorije markirani su ne samo u dokumentima, knjigama i šecanjima, već se na mjestima gdje su se oni odigrali podižu spomenici. Mjesto gdje se desio sarajevski atentat jedno je od mjesta koje se nastojalo sačuvati od zaborava podizanjem spomenika koji će generacijama poslije govoriti o događaju koji se ovđe zbio 28. juna 1914. godine.

Danas, stotinu godina nakon atentata, možemo govoriti o spomenicima koji su se mijenjali u vezi sa ideologijom vladara i političkih okvira unutar kojih su se Bosna i Hercegovina i Sarajevo tokom svoje istorije nalazili. Godine 1917. na Latinskom mostu, na mjestu ubistva, podignut je spomenik nadvojvodi Francu Ferdinandu i njegovoj supruzi Sofiji, pod nazivom *Spomenik umorstvu*.

Uspostavom Kraljevine SHS (1918), uklanjanje spomenika koji veličaju Habsburšku monarhiju postaju prioritet nove vlasti, te je u martu 1919. godine ovaj spomenik uklonjen. Na mjestu atentata potom je postavljena spomen-ploča Gavrilu Principu i atentatorima. Paralelno s tim na groblju uz Crkvu Svetog Arhangela Mihaila na Koševu u Sarajevu 1920. podignuta je zajednička grobnica atentatorima u kojima su sahranjene njihove kosti i postavljeno spomen-obilježje.

Zajednička grobnica i spomen-kapela očuvale su se do danas. Njemačke okupacione trupe su nakon dolaska u Sarajevo 1941. godine uklonile spomen-ploču pripadnicima *Mlade Bosne*. Nakon oslobođenja 1945. nove vlasti Narodne Republike Bosne i Hercegovine podigle su 6. maja spomen ploču pripadnicima *Mlade Bosne*, a nedugo zatim su izlivenne stope Gavrila Principa (1956). Na mjestu atentata otvoren je Muzej Mlade Bosne (1953), a most preko Miljacke nazvan je Most Gavrila Principa.

Godine 1992. početkom rata u Bosni i Hercegovini i opsade Sarajeva, spomen-ploča i otisci stopa Gavrila Principa su izmješteni. Muzej je nakon rata promijenio ime u Muzej Sarajevo 1878–1918, a postavljena je nova ploča sa natpisom na bosanskom i engleskom jeziku. Nekadašnji Most Gavrila Principa danas nosi ime Latinska ćuprija. Analizirajući spomen-obilježja na mjestu atentata možemo pratiti kako se mijenjalo šecanje na sam čin sarajevskog atentata i njegove učesnike.

Izvor 1**Slike i informacije o podizanju spomenika Francu i Sofiji u Sarajevu 1917. godine**

Na ovom mjestu nadvojvoda Franc Ferdinand i njegova supruga Sofija dadoše svoje živote i proliše krv za Boga i otadžbinu.

Natpis na spomeniku iz 1917.

Muzej grada Sarajeva

Izvor 2

Slike i informacije o izgradnji grobnice za atentatore iz 1920.

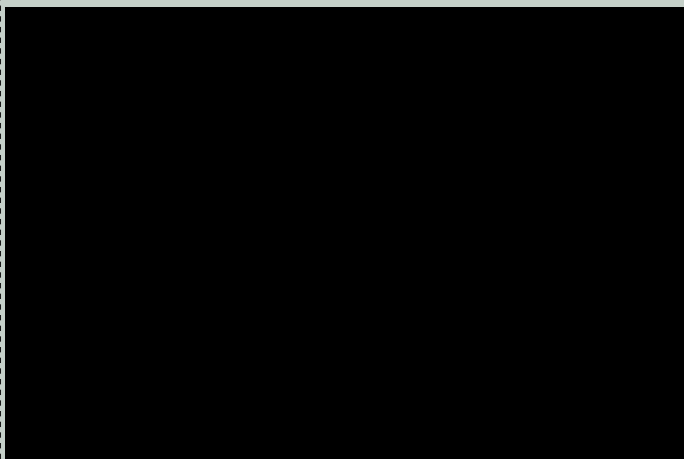
Sarajevo, 6. juna

Sutradan, na Svetog Jovana, obaviće se formalna sahrana kostiju vidovdanskih heroja Gavrila Principa, Nedeljka Čabrinovića, Jakova Milovića, braće Mitra i Nege Kerović, koji su u pratnji Sokola preneseni iz Terezina u Češkoj.

Procesija kreće kod glavne pošte, gde će Lujo Novak održati govor, pema mestu gde je Gavrilo Princip ubio Franca Ferdinanda i njegovu suprugu, na Vidovdan 1914.

Na tom mestu Vasilj Grđić će govoriti o značaju vidovdanskog atentata, a zatim će hor otpjevati „Hej, trubaču“. Posebna grobnica izgrađena je na groblju Koševo, gde će ostaci Gavrila Principa i njegovih drugova biti položeni sutra..

Politika, br. 4384 od 7. juna 1920

Blagosloven onaj koji vječno živi.
Imao se zašto i roditi.

Vidovdanski heroji
Nedeljko Čabrinović
Veljko Čubrilović
Gavrilo Princip
Danilo Ilić
Nego Kerović
Mihajlo Miško Jovanović
Jakov Milović
Bogdan Žerajdić
Trifko Grabež
Mitar Kerović
Marko Perić
1914.

Kapela Svetog Arhangela Mihaila i natpis na spomen-ploči na grobnici, fotografija autora.

Izvor 3

Film o uklanjanju memorijalne ploče Gavrilu Principu od strane Njemaca u Sarajevu, 1941.

(Youtube) <http://www.youtube.com/watch?v=zeHbpHye-jQ&feature=ghist&context=G23aececAHT009KAADAA>

Izvor 4

Slika stopa Gavrila Principa i ploče postavljene 1945.

SA OVOG MJESTA 28. JUNA 1914. GODINE GAVRILO PRINCIP SVOJIM PUCNJEM IZRAZI NARODNI PROTEST PROTIV TIRANIJE I VJEKOVNU TEZNJU NAŠIH NARODA ZA SLOBODOM.

Spomen-ploča postavljena 6. maja 1945 i spomen-stoppe Gavrila Principa postavljene 1956.

<http://g-ecx.images-amazon.com/images/G/01/wikipedia/images/b67c09a14e346968a34ce5b9ec165b8746cee8aa.jpg>

Izvor 5

Novinski članak o postavljanju memorijalne ploče na mjestu ubistva (8. maj 1945)

Oslobođenje, 8. maj 1945.

Otkrivanje spomen-ploče Gavrilu Principu

Kao dio prvog Omladinskog kongresa, 7. aprila u 16:00 časova, veliki skup u Parku cara Dušana u Sarajevu otvorio je manifestaciju otkrivanja spomen-ploče velikom narodnom heroju i mučeniku, borcu za slobodu i bratstvo svih naroda Jugoslavije, Gavrilu Principu.

(...) Nakon govora, formirana je povorka koja je otišla do istorijskog mjesta, Principovog mosta, gdje je metak Gavrila Principa najavio smrt svima koji pokušaju da nametnu ropstvo našem narodu.

Nova ploča postavljena je na istom mjestu gdje je stajala i prethodna u spomen Gavrila Principa, koju je neprijatelj uklonio prvih dana okupacije (...).

Otkrivanje ploče prisutni su pozdravili riječima: „Slava neumrlom narodnom heroju Gavrilu Principu i njegovim drugovima“.

O đ , 8. 1945

Izvor 6

Fotografija spomen-ploče postavljene 2002.

SA OVOG MJESTA 28. JUNA 1914. GODINE
GAVRILO PRINCIP JE IZVRŠIO ATENTAT NA
AUSTROUGARSKOG PRESTOLONASLJEDNIKA
FRANCA FERDINANDA I NJEGOVU SUPRUGU
SOFIJU

FROM THIS PLACE ON 28 JUNE 1914
GAVRILO PRINCIP ASSASSINATED THE HEIR
TO THE AUSTRO-HUNGARIAN THRONE
FRANZ FERDINAND AND HIS WIFE SOFIA

fotografija autora, 2002

Video materijal:

1. Kratki film o atentatu.

http://www.youtube.com/watch?v=5_qvMykIN20

2. Film o uklanjanju memorijalne ploče Gavrilu Principu od strane Njemaca u Sarajevu, 1941.

<http://www.youtube.com/watch?v=zeHbpHye-jQ&feature=g-hist&context=G23aececAHT009KAADAA>